

Gabriel, Jiří

[Fischer, Josef Ludvík. Výbor z díla I]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická. 2008, vol. 57, iss. B55, pp. 114-115

ISBN 978-80-210-4685-6

ISSN 0231-7664

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107356>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Na práci treba oceniť, že autorka venuje dostatočnú pozornosť kritickej fáze. Väčšinou jasne a presvedčivo poukazuje na problémy teórií, ktoré odmieta. Dôvody jej náklonnosti k pravdepodobnostným prístupom a k teórii kauzálnych procesov by si však vyžadovali otvorenejšiu formuláciu. Čitateľa by určite zaujímalo, čím tieto návrhy naplňajú požiadavku identifikovať príčiny s explanačnou silou. A aká „primes“ vlastne robí príčinu vysvetľujúcou? Dúfajme, že o tejto téme sa viac dočítame v ďalších autorkiných prácach.

Zdá sa, že podľa autorky sú niektoré teórie príčinnosti problematické ani nie tak kvôli tomu, že by nesprávne identifikovali príčiny (tj. za príčiny by považovali pseudo-príčiny), ale kvôli tomu, že správne „odhalené“ príčiny týchto teórií svoj účinok jednoducho nevysvetľujú. Znamená to ale, že takéto teórie sú defektné ako teórie príčinnosti, alebo sú chybné len z pohľadu ich využitia pre potreby vysvetlenia? Jastrzemska odmieta predpoklad, že uvedenie akejkolvek príčiny automaticky vysvetľuje príslušný účinok. Otáznym však ostáva, či riešením by mala byť vhodná teória príčinnosti alebo len kritérium na selekciu vysvetľujúcich príčin. Inými slovami, mali by sme sa snažiť formulovať koncepciu, v rámci ktorej by všetky príčiny boli vysvetľujúce, alebo na tento cieľ rezignovať a uspokojiť sa s „explanačne nedokonalou“ teóriou príčinnosti, pričom na výber explanačných príčin by sme použili dodatočné kritérium. Domnievam sa, že prvá cesta je nielen nerealistická, ale navyše neželateľná. Teórie príčinnosti by mali adekvátne poukázať na príčiny, a *a priori* požadovať, aby poukazovali len na vysvetľujúce príčiny, by znamenalo robiť príčinnosť príliš závislú na vysvetlení. Takáto závislosť by minimálne nemala byť predpokladom stojacim na začiatku analýz tejto problematiky.

Ďalším zaujímavým problémom je otázka entít, ktoré by mali vysvetľovať. Autorka implicitne považuje za vysvetľujúce relátum samotnú príčinu, konkrétne udalosť, pretože podľa nej kauzálne vysvetlenie „vysvetľuje jednu udalosť druhou udalosťou“ (s. 6). Tým pádom by ale vysvetlenie bolo vzťahom medzi rovnakými entitami ako príčinnosť. Za predpokladu, že konkrétna udalosť *c* zapríčinila *e* a takisto *c* svoj účinok *e* aj vysvetľuje, vynára sa problém, na základe čoho by sme mohli rozlíšiť medzi kauzálnym a explanačným vzťahom, keď oba nastávajú medzi tými istými entitami. Jedným z riešení je považovať za vysvetľujúce relátum niečo iné ako príčinu, napr. tvrdenie o príčine. Samozrejme, svojich priaznivcov má aj stanovisko, že explanačné reláta sú totožné s kauzálnymi (J. Woodward), avšak zástanca takéhoto postoja by mal ozrejmiť, akým spôsobom odlíšiť dve relácie s totožnými relátami.

Drobným nedostatkom Jastrzemskej práce je niekoľko nepresností (ohľadom D-S modelu na s. 16 a s. 39, ohľadom vymedzenia nutnej podmienky na s. 29 a diskutabilná je námietka voči možnosti analyzovať príčinnosť s využitím kontrafaktúlov na s. 53). Celkovo je však knižka prehľadným, prístupným a výstižným predstavením rôznych teórií príčinnosti a vysvetlenia. Autorka tieto koncepcie nielen charakterizuje, ale rozoberá aj ich podstatné črty a poukazuje na ich problematické momenty. Práca sumarizuje teoretické predpoklady diskutovaných teórií, ale pritom obsahuje aj dostatočné množstvo názorných príkladov. Sympatická je najmä autorkina snaha prepojiť témy vysvetlenia a príčinnosti. Jastrzemska vo svojej knižke upozornila na dôležitý problém explanačnej sily v pozadí príčinnosti. Verím, že aj vďaka jej práci táto otázka ako aj súvisiace témy vysvetlenia a príčinnosti vzbudia medzi filozofmi patričnú pozornosť.

Eugen Zelenák

Josef Ludvik Fischer: *Výbor z díla I*, Praha: Academia – Olomouc: Palackého univerzita 2007, 815 s.

Ve SPFFBU 2006, B 53 jsem přivítal vydání Fischerových *Listů o druhých a o sobě* (Brno 2005) jako pozoruhodný příspěvek k české memoárové literatuře. Fischerovy vzpomínkové návraty ke svým četným publikacím, o nichž v *Listech* píše v širokých dobových souvislostech osobních i společenských, si jejich čtenář nyní – díky *Výboru z díla* – bude moci snadněji konfrontovat s texty samými, v mnoha případech už stěží dostupnými. Z tohoto hlediska představují *Listy* spolu s *Výborem* v české filosofické literatuře výjimečný celek, nabízející ucelený pohled na formování

a vývoj stanovisek a názorů našeho předního filosofa 20. století, a tím na českou filosofii té doby vůbec. Musíme proto litovat, že se *Listy* uzavírají už rokem 1938, autorovou reflexí mnichovských událostí.

Editori Sylva Fischerová a Jan Šulc *Výbor z díla* rozvrhli, jak čteme v jejich ediční poznámce, do tří svazků. První obsahuje texty z let 1921–1938; většinou jde o práce vydané knižně, na příspěvky ze sborníků a časopisů má přijít řada zejména ve třetím svazku. Ediční „výběrovost“ se v prvním svazku nicméně vztahuje i na knižní tituly. Vzhledem na jeho únosný rozsah není v něm „slovníkové“ *Zrcadlo doby* (z roku 1932) ani (nejznámější Fischerovo dílo) *Krise demokracie* (z roku 1933); editorům tento krok usnadnilo to, že obě knihy už vyšly v druhých vydáních: *Zrcadlo doby* v roce 1996, *Krise demokracie* v roce 2005. Nicméně se domnívám, že pro *Zrcadlo doby*, pro Fischerovo myšlení a usilování z počátků 30. let velmi symptomatické, se ve svazku místo přece jen mělo najít, třeba i na úkor přetištěných příspěvků sborníkových a časopiseckých, jež by se docela dobře vyjímaly i ve svazku třetím, který chce představit Fischera jako „myslitele pevně zakotveného v české kultuře a neuhýbajícího před nejpálčivějšími otázkami doby“.

Šťastným krokem editorů bylo jejich rozhodnutí zařadit Fischerovy *Hovory a zpovědi* (z roku 1922) jako „obsáhlé motto“ nejen k prvnímu svazku, ale k celému výboru. Budiž mi dovoleno povědět, že spolu se *Zrcadlem doby* patří *Hovory a zpovědi* – „dítko rázu beletristicko-filosofického“ – k mým nejoblíbenějším Fischerovým dílům. Editori konstatují, že *Hovory* (i když se „svým charakterem vymykají z ryze filosofického stylu ostatních autorových prací tohoto zaměření“) se Fischerovi nestaly „posléze zavrženou juvenilií“, že se k nim i po letech vracel a že také „jednotlivé části *Hovorů a zpovědí* nacházíme jako motto v jeho pozdějších publikacích“. Čtu je jako životní vyznání mladého člověka, který se – nedlouho poté, co skončila světová válka, jíž se musel zúčastnit i jako voják – zamýšlí nad svým životním posláním, nad tím, co by měl chtít a očekávat od filosofie, jíž se hodlá věnovat, nejen ze své záliby a nejen ke svému osobnímu prospěchu. Mám za to, že Fischer se k *Hovorům a zpovědím* vracel jako ke svému „vstupnímu“ životnímu vyznání a předsevzetí – byť formulovaným řečí spíše básnickou než ostře filosofickou; pro mě jsou svérázným protipólem demiérního zamýšlení Rádlova v jeho *Útěše z filosofie*: o život s filosofii jde v obou případech: být jednou na jeho začátku, jednou na jeho konci.

Jiří Gabriel

Ulrich Beck: *Výnalézání politiky. K teorii reflexivní modernizace*, přel. B. Horyna, Praha: SLON 2007, 273 s.

Kniha *Výnalézání politiky* tvoří závěrečnou část trilogie, jež patří k základům teorie reflexivní modernizace. Patří do ní ještě *Riziková společnost* (1986, česky 2004) a *Politika v rizikové společnosti* (1991). *Výnalézání politiky* vyšlo roku 1993. Je škoda, že se k českému čtenáři dostává s více než desetiletým zpožděním, protože obsahuje velmi zajímavý pokus o analýzu současných společenských a politických trendů, spojenou s jistou vizí chování v nově vznikající situaci. Svým předmětem kniha není práci filozofickou, spíše patří do oblasti sociologické a politologické, nicméně domnívám se, že zejména rozbor utváření společnosti by měl zajímat i ty filozofy, kteří mají blízko k filozofii společnosti a dějin.

Beck v knize definuje rizikovou společnost jako „vývojovou fázi moderní společnosti, v níž se sociální, politická, ekologická a individuální rizika vyvolaná dynamikou obnovování postupně vymaňují z dosahu kontrolních a bezpečnostních institucí průmyslové společnosti“ (s. 37). „*Reflexivní modernizace* znamená změnu té industriální společnosti, která se rozvíjí v průběhu *normální* osamostatnělé modernizace neplánovaně a nepozorovaně a která za neměnného a nenarušeného politického a hospodářského řádu směřuje k trojímu: k *radikalizaci* moderny, která ruší východiska a obrysy *industriální společnosti* a otevírá cesty k *jiným modernám* a *protimodernám*.“ (s. 68, kurzíva U. B.)

Kniha má kromě předmluvy k českému vydání, úvodu a závěrečného rozhovoru překladatele s autorem osm kapitol.